

تحصیلات تخصصی مدرسه عالی امام خمینی علیه السلام

رشته علوم قرآن و حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

تفسیر تطبیقی تولی و تبری و آثار آن

از قرآن و حدیث

استاد راهنما: جناب آقای دکتر اسکندرزلو

استاد مشاور: جناب آقای مجد فقیهی

نگارش: وصی حیدر زیدی

سال تحصیلی ۱۳۸۶-۱۳۸۵

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۱۳۰

تاریخ ثبت:

❁ مرکز جهانی علوم اسلامی مسئول عقایدی که نویسنده در این پایان نامه اظهار کرده است

نمی باشد.

❁ استفاده از این اثر با ذکر منبع بلامانع می باشد.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تشکر و قدردانی

با حمد و ثناء بی‌پایان به درگان قادر متعال، احتراماً بدین وسیله مراتب سپاس و امتنان خود را از راهنمایی‌ها و زحمات بی‌دریغ استاد گران‌قدر راهنما جناب آقای دکتر اسکندرلو (دامت توفیقاته) و استاد محترم مشاور جناب آقای مجد فقیهی (دامت توفیقاته) ابراز می‌دارم و نیز از اساتیدی که مشاوره نمودم و مسئولین محترم کتابخانه مدرسه علمیه امام خمینی علیه السلام، کتابخانه دارالحدیث، کتابخانه تخصصی مرکز فرهنگ و معارف قرآن قم صمیمانه تشکر و قدردانی نموده و برای همه آنها از درگاه خداوند متعال سلامتی و توفیقات روزافزون مسئلت می‌نمایم.

تقدیم به

صاحب شریعت اسلامی حضرت محمد بن عبداللہ ﷺ و روح پاک امیرالمؤمنین علی بن

ابی طالب علیہ السلام و همسر مظلومہ ایشان فاطمہ زہرا علیہا السلام و دو فرزند دلیند آن بزرگوار امام حسن و امام

حسین علیہ السلام سید الشہاب اهل الجنة.

ال زائرات

چکیده مطالب

این پایان‌نامه در یک مقدمه و پنج فصل و یک خاتمه تنظیم شده است و عنوان آن «تفسیر تطبیقی تولی و تبری و آثار آن از قرآن و حدیث» می‌باشد.

مقدمه پژوهش

در مقدمه کلیات موضوع مورد بحث اعم از تبیین موضوع، اهمیت موضوع، تاریخچه و پیشینه پژوهش و طرح سؤالات اصلی و فرعی و فرضیه‌های بدوی و اهداف و روش پژوهش ذکر شده‌اند.

فصل اول

در این فصل پس از ذکر مطالب مقدماتی، مفهوم‌شناسی واژگان اصلی و فرعی و همچنین تولی و تبری در قرآن و حدیث و اقسام آن و در آخر بررسی تطبیقی بعضی از آیات تولی و تبری انجام شده است.

فصل دوم

در فصل دوم عوامل و راهکارهای رسیدن به تولی و تبری را زیر بحث قرار دادیم و در این فصل مباحثی مانند محبت خدا و راه رسیدن به این محبت را بیان کردیم که یکی از مطالب عمده این فصل را تشکیل می‌دهد. سپس به برخی از علائم و نشانه‌های محبت خدا که در منابع معتبر فریقین بدان اشاره شده است را متذکر شدیم و سپس تولی و اطاعت از رسول خدا ﷺ و اولیای پاک او را نیز مطرح کرده‌ایم و نمونه‌هایی از سیره و منش این معصومین را گوشزد کرده‌ایم.

فصل سوم

در این فصل به یکی از مباحث مهم تولی و تبری که عبارت است از موانع و آسیب‌های این

دو پدیده مورد پژوهش قرار داده و بیان شد که موانع به اقسام مختلف تقسیم می‌شوند و اقسام مختلف آنها را از منابع فریقین جمع‌آوری کرده مورد بررسی قرار گرفت. و بالاخره به این نتیجه رسیدیم که نافرمانی خدا و اولیای پاک او چه پیامدهایی را به دنبال دارد و چگونه انسان را در گمراهی و ضلالت سوق می‌دهد.

فصل چهارم

در ادامه بحث تولی و تبری به یکی از آثار مهم این دو مقوله که آثار فردی می‌باشد پرداخته‌ایم و بیان شد که جلب رضایت محبوب چگونه ممکن است و دایره محبت و دوستی چقدر گسترش دارد و چه پیامدهای خوشایندی را به دنبال دارد. و انسان امروزه که یکی از گمشده‌های او آرامش روانی اوست چگونه می‌تواند آن را به دست آورد.

فصل پنجم

در فصل آخر این پژوهش که یکی از مهمترین فصل‌های این موضوع به‌شمار می‌آید به آثار اجتماعی تولی و تبری توجه ویژه‌ای شده است و بیان شد که چگونه می‌توان بین مسلمانان امروزه پیوندهای قلبی و عاطفی ایجاد کرد تا به وسیله این مهمترین عامل وحدت و انسجام مسلمانان را در اقصی نقاط گیتی عمل کرد و این انسجام و اتحاد چه ثمرات نیکویی را به دنبال دارد.

فهرست مطالب:

۱	پیشگفتار.....
۲	کلیات.....
۲	۱. تبیین موضوع.....
۲	۲. اهمیت موضوع.....
۳	۳. تاریخچه و پیشینه پژوهش.....
۸	۴. سؤالات اصلی و فرعی.....
۸	۴-۱. سؤال‌های اصلی.....
۸	۴-۲. سؤال‌های فرعی.....
۸	۵. فرضیه‌ها.....
۹	۶. اهداف و انگیزه‌های پژوهش.....
۹	۷. روش تحقیق.....

فصل اول: تولی و تبری در قرآن و حدیث

بخش اول

۱۱	مفهوم‌شناسی.....
۱۱	الف. تولی.....
۱۴	مفاهیمی که هم معنای تولی‌اند.....
۱۶	ب. تبری.....
۱۸	تولی و تبری در اصطلاح.....
۱۹	نتیجه.....

جایگاه بحث ۱۹

بخش دوم

تولی در قرآن ۲۲

تبری در قرآن ۲۹

تولی و تبری در روایات ۳۳

انواع ولایت در قرآن و سنت ۴۶

اقسام تبری ۶۶

تلازم بین تولی و تبری ۶۶

بخش سوم

بررسی تطبیقی تولی و تبری ۶۸

برخی از آیات تولی در قرآن ۶۸

تولی به خدا ۶۸

شان نزول آیه کریمه ۶۸

اقوال مفسران اهل سنت ۶۹

اقوال مفسران شیعه ۷۰

نتیجه ۷۲

تولی به اهل بیت پیامبر ﷺ ۷۲

دیدگاه‌ها درباره مصادیق اولی الامر ۷۳

دیدگاه اول: مصادیق اولی الامر فرماندهان لشکرنند ۷۳

نقد و بررسی ۷۴

۷۷	دیدگاه دوم: اولی الامر و صحابه و تابعین
۷۷	نقد و بررسی
۷۹	دیدگاه سوم: اولی الامر و خلفای راشدین
۷۹	نقد و بررسی
۸۰	دیدگاه چهارم: اولی الامر و مطلق امراء
۸۱	نقد و بررسی
۸۲	دیدگاه پنجم: اولی الامر و اهل حل و عقد
۸۳	نقد و بررسی
۸۷	دیدگاه ششم: اولی الامر و علماء و فقهاء
۸۸	نقد و بررسی
۸۹	دیدگاه هفتم: اولی الامر و امامان شیعه
۹۰	ادله این قول
۹۰	دلیل اول: قرآن
۹۱	دلیل دوم: روایات
۹۶	سوم: دلیل عقلی
۹۹	اشکالات این قول
۱۰۴	نتیجه
۱۰۴	تولی به مؤمنان
۱۰۵	شان نزول آیه
۱۰۵	اقوال مفسران اهل سنت
۱۰۶	اقوال مفسران شیعه

۱۰۸	نتیجه
۱۰۹	تبری و بیزاری از دشمنان خدا
۱۰۹	شان نزول آیه
۱۱۰	اقوال مفسران اهل سنت
۱۱۱	اقوال مفسران شیعه
۱۲۲	پیام آیت
۱۲۳	شان نزول آیت
۱۲۵	دیدگاه‌های مفسران اهل سنت
۱۲۷	دیدگاه‌های مفسران شیعه
۱۳۲	پیام آیه و نتیجه
۱۳۳	نتیجه و جمع‌بندی

فصل دوم: عوامل یا راهکارهای رسیدن به تولی و تبری

بخش اول

۱۳۹	مقدمه
۱۳۹	۱. محبت
۱۴۰	محبت خدا
۱۴۲	شواهد شرعی در لزوم محبت خداوند
۱۴۴	راه رسیدن به محبت الهی
۱۴۴	۱. از راه شناخت و پی‌بردن به قدرت ازلی پروردگار
۱۴۵	معرفت برهانی یا شناخت حصولی

- ۱۴۶ معرفت شهودی یا شناخت حضوری
- ۱۴۷ معرفت شهودی اولیای خدا
- ۱۴۸ ۲. پاک کردن قلب از علاقه‌های دنیوی
- ۱۵۱ علایم و نشانه‌های محبت خدا
- ۱۵۱ مقدمه
- ۱۵۲ ۱. دوست داشتن چیزی که خدا آن را دوست دارد.
- ۱۵۴ ۲. حریص بودن در ذکر خدا
- ۱۵۵ ۳. خلوت و مناجات با خدا
- ۱۵۵ ۴. ملاقات و شوق دیدار محبوب
- ۱۵۷ ۵. اطاعت خداوند
- ۱۵۷ ۶. دلسوزی نسبت به بندگان خدا
- ۱۵۸ ۷. ترجیح دادن امر آخرت بر امر دنیا
- ۱۵۹ ۸. ترجیح دادن خداوند بر همه محبوب‌های دیگر
- ۱۶۰ ۹. در باطن و ظاهر مطیع اوامر و نواهی او بودن
- ۱۶۰ ۱۰. اولیای خدا را برای او دوست بدارد
- ۱۶۱ ۱۱. با مال و جان در راه خدا جهاد کردن
- ۱۶۱ ۱۲. همه بندگان مطیع وی را دوست بدارد و دشمنان او را دشمن بدارد
- ۱۶۲ ۲. ذکر
- ۱۶۴ تداوم ذکر

بخش دوم

- ۱۶۸ تولی و اطاعت از رسول خدا ﷺ
- ۱۷۰ الف. آثار اطاعت از خدا و رسول در قرآن مجید
- ۱۷۰ ۱. برخورداری از رحمت خاصه الهی
- ۱۷۱ ۲. بهره‌مندی از بهشت جاودان و فوز و رستگاری
- ۱۷۲ ۳. همراهی با شایستگان
- ۱۷۲ ۴. دستیابی به سرانجام نیکو در حل اختلاف‌ها
- ۱۷۴ ب. تولی و اطاعت از خدا و رسول در احادیث
- ۱۷۵ تولی و اطاعت از اولیای خدا
- ۱۷۶ مراد از اولیای خدا
- ۱۷۸ لزوم تولی به اولیای خدا
- ۱۸۰ توجه به حالات و رفتار اولیای خدا
- ۱۸۲ آثار تولی به اولیای الهی
- ۱۸۵ خشنودی پروردگار
- ۱۸۷ حسن غایت
- ۱۹۰ قبولی اعمال و عبادت
- ۱۹۲ از بین رفتن گناهان
- ۱۹۵ ایمنی در روز قیامت
- ۱۹۷ حشر با محبوب
- ۱۹۹ استواری و پایداری بر صراط

بخش سوم

- ۲۰۳ شناخت دشمنان خدا و اولیای خدا
- ۲۰۳ ۱. دشمنان خدا
- ۲۰۴ ۲. دشمنان پیامبر و اولیای خدا
- ۲۰۵ ۳. ظالمان و ستمگران
- ۲۰۶ قرآن و تبری از دشمنان خدا

بخش چهارم

- ۲۰۹ تبری و برائت در سیره انبیاء
- ۲۰۹ مقدمه
- ۲۱۱ تبری و بیزاری ابراهیم از مشرکان
- ۲۱۲ بیزاری حضرت هود علیه السلام
- ۲۱۲ بیزاری حضرت نوح علیه السلام
- ۲۱۲ بیزاری حضرت موسی علیه السلام
- ۲۱۳ بیزاری پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله
- ۲۱۴ نتیجه بحث

فصل سوم: موانع یا آسیب‌های مربوط به تولی و تبری

- ۲۱۶ مقدمه
- ۲۱۷ غفلت
- ۲۱۷ غفلت از خود، یاد خدا و آخرت
- ۲۲۱ دنیاگرایی

۲۲۶	آرزوهای طولانی
۲۲۸	خودبینی (انانیت)
۲۲۹	هوای نفس
۲۳۱	گناه
۲۳۲	آثار گناه
۲۳۳	همنشینی با ناشایستگان
۲۳۴	بی‌رغبتی به عبادت و بندگی
۲۳۶	دوستی با دشمنان خدا
۲۴۰	سر لزوم اجتناب از دشمنان خدا
۲۴۱	دوستی دروغین
۲۴۲	دوستی با دروغگویان
۲۴۳	دوستی با پدران و برادران کافر
۲۴۷	پرهیز از ستمگران
۲۴۹	دوستی یهود و نصاری
۲۵۱	دوستی با کفار
۲۵۳	کفار مجرم اسرار مؤمنین نیستند
۲۵۵	آیا پذیرش ولاء کفار در حال تقيه صحيح است؟
۲۵۶	تبری در لوای تقيه
۲۵۹	دوستی با دشمنی اولیای خدا
۲۶۱	نافرمانی خدا و رسول ﷺ
۲۶۲	آثار نافرمانی از خدا و رسول ﷺ

۲۶۲	کفر و محرومیت از محبت خدا
۲۶۲	عذاب جهنم
۲۶۳	آرزوی خاک بودن
۲۶۴	نافرمانی باعث نفرت و بی‌محبتی پاکان می‌شود
۲۶۵	ضلالت و گمراهی
۲۶۶	نتیجه بحث

فصل چهارم: آثار فردی تولی و تبیری

۲۶۸	مقدمه
۲۶۹	جلب رضای محبوب
۲۷۴	توسعه دایره محبت دوستی اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small>
۲۷۶	دوستی نکردن با دشمنان خدا
۲۷۸	هدایت
۲۸۸	آرامش روانی
۲۹۵	آرامش حتی هنگام مرگ
۲۹۶	پویایی و تحرک
۳۰۰	دست یافتن به الگوهای مناسب
۳۰۳	کسب فضایل اخلاقی
۳۰۶	الف: انفاق
۳۰۷	ب: تواضع
۳۰۹	نتیجه بحث

فصل پنجم: آثار و پیامدهای اجتماعی تولی و تبری

۳۱۱ مقدمه
۳۱۲ ۱. تقویت هویت دینی
۳۱۲ هویت در اصطلاح جامعه‌شناختی
۳۱۶ رحمت بی‌کران الهی
۳۱۹ ایجاد پیوندهای قلبی و عاطفی بین مسلمانان
۳۲۱ خیرخواهی، دعا و حسن معاشرت
۳۲۲ کنترل و نظارت اجتماعی
۳۲۵ حفظ آبروی مؤمنان
۳۲۷ نهی از درگیری و سفارش به تراحم میان مؤمنان
۳۲۸ پیروی از دستورهای رهبر دینی
۳۳۰ عامل وحدت و همبستگی کشورهای اسلامی
۳۳۵ حافظ استقلال
۳۳۹ رازداری (عامل مهم استقلال)
۳۴۱ استقلال فرهنگی
۳۴۲ استقلال سیاسی
۳۴۳ استقلال نظامی
۳۴۴ استقلال اقتصادی
۳۴۶ تبری از ظلم و دولت‌های ظالم
۳۴۷ مرزهای دوستی با دشمنان خدا (کفار)

۳۵۱	نتیجه بحث.....
۳۵۳	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۳۵۴	پیشنهاد.....
۳۵۵	منابع و مأخذ.....

پیشگفتار

سپاس و حمد بی کران تنها خداوندی را سزااست که اساس هستی را بر ولایت خویش استوار ساخت و آدم و عالم را به وسیله آن بیافرید، او که آغاز و فرجام و حقیقت هر ولایت است. درود و سلام بر اصل انوار و راز دار سر اسرار، اصل اصول، حقیقت خلافت و جان جانان منصب ولایت، پیامبر خاتم، بنی مکرم اسلام ﷺ و بر اهل بیت پاک سرشت او به ویژه بر ماه تابان افق ولایت علویه جانشین او در ملک و ملکوت، پرچمدار ولایت الهی در عصر حاضر خاتم الاولیاء ولی الله الاعظم حجت بن الحسن علیه السلام.

شاید هیچ عبارتی به پرمحتوایی «لا اله الا الله» یافت نشود، به تصور کشیدن این موضوع پژوهش که تمام زندگی مسلمانان اعم از فردی و اجتماعی، اعتقادی و سیاسی و... را تحت تأثیر قرار می دهد و مصداق اکمل حب الهی و بغض اعداء دین است لذا بر این شدیم که پژوهشی را درباره تولی و تبری و شناخت دوستان و دشمنان خدا و اولیای او و دوستی با دوستان و دشمنی با دشمنان پروردگار و اولیای خدا که مهمترین نیازهای یک مسلمان، مکتبی و مذهبی به شمار می آید، انجام دهیم. تردیدی نیست که دوستی ها و دشمنی ها، پیوندها و جدایی ها، نحوه ارتباط با خودی ها یا بیگانگان و نظایر آن همواره در ردیف اساسی ترین مسائل مطرح در هر جامعه ای بوده و خواهد بود. نظر به اهمیت تولی و تبری و آثار آن در زندگی فردی و اجتماعی انسان بر آن شدم تا در پژوهش حاضر از نظر فریقین این موضوع مهم را مورد بررسی قرار دهیم.

در این رساله تلاش بر این است که با استناد به آیات قرآن کریم و روایات فریقین ضمن شناساندن حب و بغض (تولی و تبری) و ذکر مصادیق هر یک، راه های عملی در رسیدن به تولی و تبری تبیین گردد و در نتیجه گامی هر چند اندک باشد در بیداری دل های خفته و غفلت زده.

به امید اینکه این تلاش بی بضاعت و ناچیز در درگاه الهی مورد قبول افتد.

ربنا تقبل منا انک انت سمیع الدعاء

وصی حیدر

کلیات

۱. تبیین موضوع

موضوع این پژوهش «بررسی تطبیقی تولی و تبری و آثار آن در قرآن و حدیث» است. تولی به معنای پذیرش «ولایت» خدا و اولیاء او و تبری به معنای «بیزاری» از دشمنان خدا و اولیاء اوست. از مهم‌ترین نیازهای یک مسلمان مکتبی و مذهبی به شمار می‌آید. این پژوهش به تفسیر تطبیقی تولی و تبری و آثار فردی اجتماعی آن می‌پردازد، البته آثار دنیوی آن در بُعد فردی و اجتماعی را بررسی می‌کند و نشان می‌دهد که مسأله تولی و تبری یکی از آموزه‌های اصیل و فروع دین اسلام و از مبانی مهم دینی تلقی می‌شود.

۲. اهمیت موضوع

تولی و تبری از موضوعات جنجال برانگیز در این زمان می‌باشد. به طوری که گاه از مجلس بحث به میدان جنگ کشیده شده است از طرف دیگر آیات و روایات تأکید بسیاری بر آن دارند. البته در روایات بیشتر به عنوان «حُب و بغض» در راه خدا مطرح شده است. و این موضوع از سرنوشت سازترین امور در زندگی بشر است. زیرا در توصیه‌های پیشوایان معصوم علیهم‌السلام به اهمیت این موضوع اشاره شده است. پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم خطاب به اصحابشان فرمود: کدام یک از شاخه‌ها و حلقه‌های ایمان محکم‌ترین است؟ برخی اصحاب گفتند خدا و پیامبرش دانانترند. برخی از اصحاب نیز پاسخ دادند، نماز، زکات و... آن‌گاه رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمود: برای هر یک از مسائل و اموری که شما بر شمردید، فضل و کرامتی است که مخصوص آنهاست، ولی محکم‌ترین حلقه ایمان آن است که انسان برای خدا دوست بدارد و برای خدا دشمنی بورزد و با اولیاء الله «تولی» و پیوند برقرار سازد و از